

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)
nr.18, mei 2007

Schoorstenen en storm

Dit voorjaar kende Nederland een naar verhouding zware storm. Bij bomen kijkt men niet zo vreemd op wanneer er eens een omwaait. Als vanzelfsprekend wordt aangenomen dat gebouwen en schoorstenen stormen doorstaan. Toen de schoorsteen van de Bensdorpfabriek in Bussum grotendeels omwaaide was dit groot nieuws. De zware storm deed de schoorsteen ongeveer halverwege de schacht breken en op de bebouwing vallen. Op televisie waren deze beelden te zien. Wrang is dat de schoorsteen recentelijk door een buitenlands bedrijf was gerestaureerd.

In het boek *Fabrieksschoorstenen* uit 1923 van M. Sirag wordt aangegeven hoe men middels berekeningen de maten en funderingen van schoorstenen bepaalt. Als basis voor de berekening kijkt men naar het doel van de schoorsteen, de grootte van de ketels en daarmee het verwarmend vloeroppervlak. Ter voorkoming van overlast voor omwonenden (neerdwarrelende roetdeeltjes) of wegens giftige dampen kan een hogere schoorsteen worden ontworpen.

Bij de bouwaanvraag werd naar de goedkeurende instantie een statische berekening meegezonden. De schoorsteen is een vrijstaand object, dat zelfstandig moet kunnen blijven staan. Elke verandering in de schacht kan zwakte veroorzaken, zoals de overgang van ondergronds naar bovengronds en de ingang en plaats van het rookkanaal en roetdeurtje.

Een ander aspect is de elasticiteit van het metselwerk, de schoorsteen moet mee kunnen buigen met de wind. Een hoge elasticiteit kan worden verkregen door het gebruik van schelpkalk in de metselmortel.

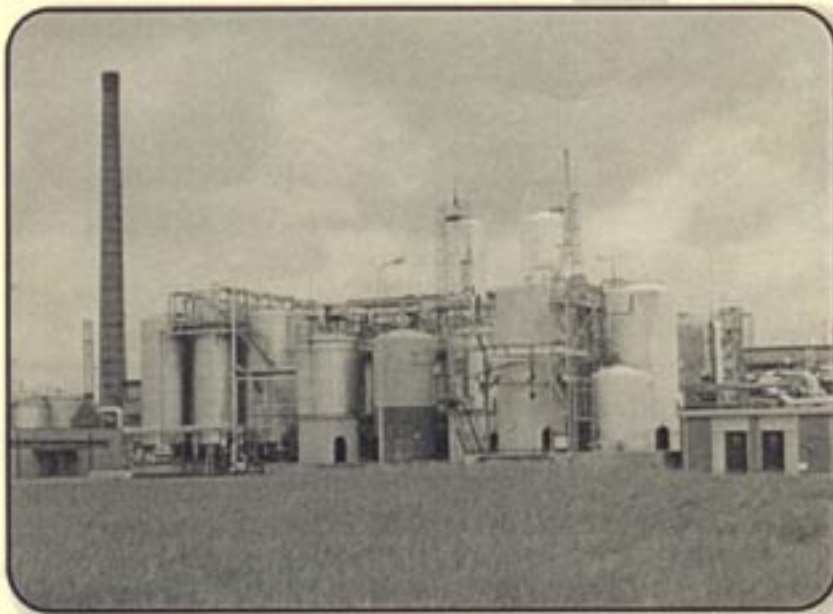
Winddruk kan in hogere luchtlagen hoger zijn dan dicht bij de grond. Als norm hield men aan 125 kg per m² aan de grond en 180 kg per

m² op grotere hoogte. Het eigen gewicht en de wanddiktes per trommel spelen hierbij ook een rol. Door de beweging die de schoorsteen aan de top maakt, beschrijft deze als het ware kleine cirkeltjes; ook met deze beweging werd rekening gehouden. Bij de berekening bouwde men ook een veiligheid in voor het geval dat de schoorsteen zou inscheuren waarbij de andere zijde dan nog voldoende kracht moest bezitten om de schoorsteen overeind te houden. De gehele berekening heeft zijn invloed op vorm en grootte van de fundering. Als basis gaat men uit van een funderingsdiepte van 1/10 tot 1/12 van de hoogte van de schoorsteen. Voor kleinere schoorstenen meer, voor hogere minder. Bij een schoorsteen van 50 meter zal er ongeveer een 4,5 meter diep fundament nodig zijn.

Amsterdam

Wanneer men met de trein of auto van Amsterdam naar Haarlem reist, ziet men recht in het westelijk havengebied prominent een schoorsteen opreizen. Het is een gebied waar je niet spontaan naar toe gaat. De schoorsteen hoorde van oorsprong bij de Nederlandsche Petroleum Raffinaderij welk bedrijf in Haarlem was gevestigd. Het bedrijf heet nu Sonneborn. In het centrum van Haarlem waren weinig uitbreidingsmogelijkheden vandaar dat het bedrijf in 1963 een nieuwe fabriek bouwde aan de Mainhaven in Amsterdam. Het was een van de eerste bedrijven op het nieuw aangelegde

industriegebied. De productieprocessen zijn inmiddels aangepast zodat de schoorsteen geen functie meer heeft, en er een sloopvergunning is aangevraagd. Het gemeentelijk Bureau Monumentenzorg heeft STIF om advies gevraagd of het een waardevolle schoorsteen betreft. Het bouwjaar was eerst onduidelijk omdat Canoy-Herkens die de schoorsteen bouwde, de schoorsteen in het archief plaatste onder het adres van de opdrachtgever in Haarlem. De schoorsteen zelf is een standaard schoorsteen van 43 meter hoogte zonder bijzondere versieringen. De ligging in het landschap is wel heel bepalend, van grote afstand is deze schoorsteen dominant zichtbaar. Het bureau monumentenzorg gaat een en ander nader afwegen om te beslissen of de schoorsteen behouden kan of moet worden.

Scheveningen

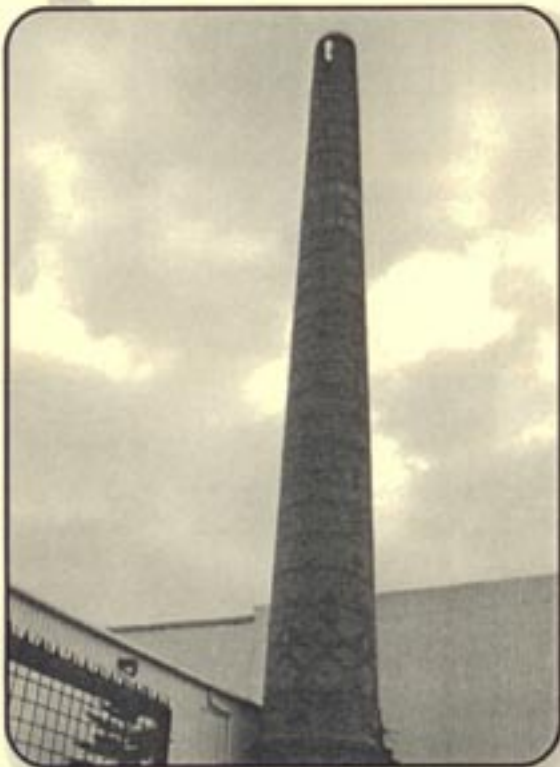
De enige nog complete rokerij aan de Scheveningse haven - met de laatste fabriekspijp van de haven - stond door voorgenomen plannen van woningbouwcoöperatie Staedion op de nominatie om te worden gesloopt. De schoorsteen, die voorkomt in het STIF-rapport van 2006, is 25 m hoog en in verkeert in goede staat. De pijp behoorde tot de rokerij en rederij Den Dulk en was een van de eerste rokerijen die zich in 1936 aan de Tweede Binnenhaven vestigde. De fabrieksschoorsteen heeft altijd tot de verbeelding gesproken; de mannen die

voeren op de loggers van Den Dulk werkten bij rederij De Pijp. Ook nu wordt het complex kortweg met De Pijp aangeduid. De Gemeenteraad had zich begin 2006 nog positief uitgesproken over hergebruik van het complex. Na een wethouderswisseling veranderde ook de plannen. Een rapport moest vervolgens aantonen dat behoud onmogelijk was. Door voor verkeerde uitgangspunten en een verkeerde toon te kiezen, bereikte men het averechtse effect. Scheveningen en de monumentenorganisaties

verenigd in het Monumentenplatform liepen te hoop tegen deze rapportage en met succes. Na een debat in de gemeenteraadscommissie in januari van dit jaar, waarbij een groot aantal insprekers hun zegje voor behoud deden, zei de wethouder op verzoek van de commissie toe om sloop te heroverwegen. Hij beloofde met de projectontwikkelaar te gaan praten of behoud toch tot de mogelijkheden zou kunnen behoren. Inmiddels lijkt het er op dat ook de woningcoöperatie eieren voor z'n geld kiest, overigens na een financiële toezegging van de gemeente en toestemming om het bouwplan te mogen aanpassen en bepaalde grenzen te mogen overschrijden. Het complex van de rokerij, inclusief schoorsteen, zal een herbestemming krijgen mits de Raad binnenkort het voorstel van de wethouder zal ondersteunen.

Vriezenveen

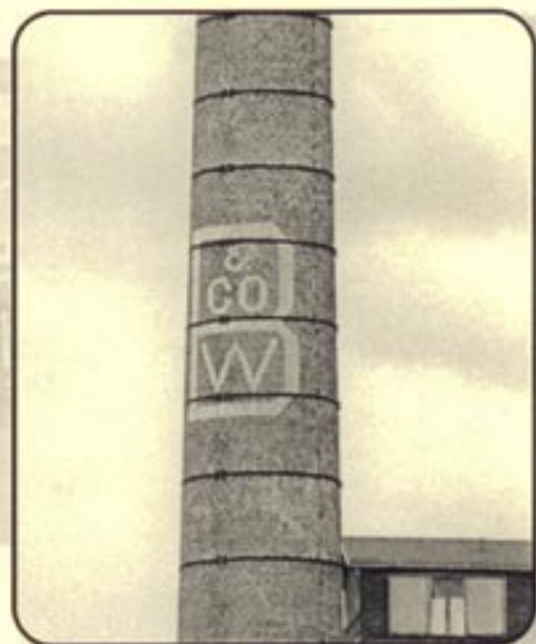
De schoorsteen van Jansen en Tilanus te Vriezenveen, al jaren een bron van zorg en aandacht voor STIF, leek de storm goed te hebben doorstaan. Enkele weken later bleek echter dat er toch in een bestaande scheur stenen losgeraakt waren, die naar beneden waren gevallen. De Gemeente gelastte de eigenaar veiligheidsmaatregelen te nemen. Gezien de goede contacten werd ook STIF van deze problematiek op de hoogte gebracht. Vanwege de veiligheid was het noodzakelijk aan de bovenste zes meter iets te doen. Een noodreparatie of sloop. Door de geldende korte termijn was het niet mogelijk middelen voor een noodreparatie bijeen te krijgen. De schoorsteen is vervolgens ongeveer vijf meter ingekort.

Woerden

De schoorsteen van Lafarge Dakproducten is een dominante schoorsteen die van grote afstand boven Woerden uit steekt. De schoorsteen uit 1928 is 65 meter hoog. De schoorsteen is niet meer nodig bij het gemoderniseerde productieproces vandaar dat de eigenaar in 2006 een sloopvergunning heeft aangevraagd. De gemeente Woerden zag de waarde van de schoorsteen in en was

voornemens deze tot gemeentelijk monument te verklaren. Door een procedurefout leek het erop dat de sloopvergunning ambtshalve verleend zou moeten worden. De stichting Hugo Kotensteen en STIF hebben bij de rechtbank van Utrecht bezwaar aangetekend. De Gemeente Woerden heeft zich ingespannen om de sloop te voorkomen. Zoals het nu lijkt komt er een overeenkomst tussen eigenaar en gemeente Woerden. Waarbij de schoorsteen behouden blijft en de rechtszitting niet meer nodig is.

Het Klimijzer 2007

Het Klimijzer, de tweejaarlijkse STIF-prijs voor een bijzonder initiatief op het gebied van monumentale schoorstenen, wordt ditmaal voor de vijfde keer toegekend. Wij kunnen nu bekend maken wie de winnaar voor 2007 is geworden. Het wordt de Stichting Schoorsteen Nooitgedagt IJlst. Het is een initiatief met een hele lange aanloop getuigend van doorzettingsvermogen van de betrokken

bestuurders van de genoemde stichting. Bij het ter perse gaan van dit bulletin zal de restauratie nog niet geheel afgerond zijn maar daar hebben wij alle vertrouwen in dat in juni de kroon op het werk geplaatst zal worden. Reeds vanaf 2004 zijn een aantal mensen in IJlst betrokken geweest bij het in stand houden van de schoorsteen van de voormalige schaatsen en metaalwarenfabriek Nooitgedagt. De gebouwen van de voormalige fabriek zijn grotendeels gesloopt. Onder de niet aflatende inzet hebben de leden van de stichting een geweldige prestatie geleverd om tegen alle procedures in zich te blijven inzetten voor het behoud van de schoorsteen. Men mobiliseerde bevolking en bedrijfsleven om dit beeldbepalende element voor IJlst te behouden.

Er was een sloopvergunning aangevraagd en afgegeven waartegen verschillende verenigingen bezwaar maakten. Ook de STIF heeft tijdens een hoorzitting in februari 2005 haar visie op het behoud gegeven. Uiteindelijk wonnen de bezwaarmakers en kon de schoorsteen blijven staan. Er werden plannen gemaakt voor de wijze van herstel van de schoorsteen. Het wordt een landelijk uniek object. Het onderste deel van de 30 meter hoge schoorsteen, die uit 1915 stamt, is

inmiddels door de firma Harm Meijer uit Ten Boer geheel hersteld. De schoorsteen geheel herbouwen leverde veel problemen op. Men heeft daarop een creatieve oplossing bedacht. Het ontbrekende gedeelte wordt middels een open staalconstructie weer zichtbaar gemaakt. Ook de uitkragingen van de kop worden daarbij meegenomen. Binnenkort wordt de stalen constructie aangebracht die de schoorsteen zijn originele silhouet in het landschap weer terug geeft. Hierbij worden de letters Nooitgedagt als leesbare herinnering aangebracht. De fabriek heeft in de loop der jaren drie schoorstenen gekend. De oudst bekende van 16 meter hoogte werd tussen 1897 en 1906 door De Ridder gebouwd. Een tweede ook 16 meter werd tussen 1906 en 1909 gebouwd. De huidige pijp, uit 1915, is eveneens door De Ridder gebouwd.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:
 € 15,- voor particulieren
 € 115,- voor bedrijven en organisaties
 op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
 penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
 J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
 Tel: 070-389 75 08
 Email: fabrieksschoorstenen@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
 Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
 Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867
 Email: barna047@planet.nl